

Tőkés Imre törzsőrmester:

LÉGIDESZANT-ELLENES HARCTEVÉKENYSÉG VIZSGÁLATA A MARKET GARDEN HADMŰVELET TÜKRÉBEN

DOI: 10.35926/HSZ.2025.4.8

ÖSSZEFOGLALÓ: A Market Garden hadművelet talán a legismertebb második világháborús légideszant-művelet, ugyanakkor a mai napig több mítosz és tévhit is övezi. A szerző elemzésében azt vizsgálja, hogy melyek voltak azok a fő tényezők és parancsnoki döntések, amelyek döntően befolyásolták a csata kimenetelét. Elsődlegesen a német erők tevékenységét elemzi az Arnhem körül folyó harcok során, mivel véleménye szerint több olyan tanulság is levonható, melyek napjainkban is relevánsak a katonai vezetés szempontjából. 1944 szeptemberében a Hollandiában állomásozó német alakulatok katasztrofális helyzetük ellenére képesek voltak hatékonyan reagálni a váratlan szövetséges légideszant-műveletre, amely, ha sikerrel jár, lerövidíthette volna a háborút. A szerző azt a folyamatot mutatja be, amely során a német erőknek sikerült stabilizálniuk a helyzetüket, és átvenniük a kezdeményezést az Arnhem körüli harcokban.

KULCSSZAVAK: légideszant-elhárítás, parancsnoki munka, manőverek, kezdeményezés meg-
ragadása

A SZERZŐRŐL:

Tőkés Imre törzsőrmester, az NKE HHK katonai vezetői szakos hallgatója (ORCID: 0009-0000-0528-4426, MTMT:10096334)

BEVEZETÉS

1944 nyarán a németek katasztrofális vereséget szenvedtek Franciaországban, a D-napot követően a visszavonuló egységek északi irányban, Belgium és Hollandia felé próbálták meg elkerülni a bekerítést.¹ A német csapatok körében káosz uralkodott, az egyes alegységek között akadozott, vagy nem is volt összeköttetés, ennek következtében a hadosztályok és hadtestek széthullottak.² Az utóvédharcokat folytató, gyakran csak zászlóaljméretű harccsoportok támogatás nélkül igyekeztek visszajutni a saját erőkhöz.³ A szövetségesek előrenyomulásának egyetlen korlátozó tényezőjét ekkor csupán a logisztikai képességeik határa jelentette,⁴ amelyet szeptember 5-ére értek el.⁵

¹ Newland–Clayton 2011, 229–231.

² Kershaw 1998.

³ Uo. 13–29.

⁴ Newland–Clayton 2011: i. m. 231–233.

⁵ Kershaw 1998: i. m. 22.

A németek lélegzetvételnyi szünethez jutva hozzáláttak a védelem kiépítéséhez Hollandia területén, az Albert-csatorna mentén.⁶ A feladatot nagyban nehezítette, hogy a legtöbb harcoló egységük elveszítette a tapasztalt állományát a normandiai harcokban, ezért kénytelenek voltak azt a harctámogató és harckiszolgáló állományból pótolni, ezáltal jelentősen csökkentve a harcértéküket. Az Arnhem körül állomásozó 9. és 10. SS-hadosztályok ekkor egyenként megközelítőleg 3000 fővel rendelkeztek, és csupán néhány tucat páncélozott haditechnikai eszközt tudtak harcra állítani.⁷ Komoly gondot jelentett a haditechnikai eszközök elvesztése és az üzemanyagihiány. A német hadvezetés ekkor még nem tudhatta, hogy a nagy sietséggel létrehozott *ad hoc* harccsoportoknak nemsokára a szövetségesek kombinált légi és szárazföldi hadműveletével kell majd szembenéznie.

A szövetséges hadvezetés a német–francia határon kiépített Siegfried-vonal megkerülése érdekében⁸ egy nagyszabású légideszant-hadművelettel (Market) tervezte birtokba venni az Eindhoven (amerikai 101. légideszant-hadosztály), Nijmegen (amerikai 82. légideszant-hadosztály) és Arnhem (brit 1. légideszant-hadosztály) körüli hidakat, annak érdekében, hogy biztosítsa a páncélos támadóék (Garden, angol XXX. hadtest) előretörését.⁹ A tervezés során csupán csekély ellenállásra számítottak, és nem vették figyelembe a holland ellenállás azon jelentéseit, melyek szerint páncélos erők is tartózkodnak a célterületen.¹⁰

Az arnhemi közúti és vasúti hidak megszerzésére a Robert E. Urquhart vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló brit 1. légideszant-hadosztályt jelölték ki. A hadosztály alegységei jelentős harci tapasztalattal rendelkeztek, azonban korábban nem hajtottak végre hadtest-szintű feladatot, illetve korábban nem harcoltak Urquhart vezérőrnagy vezetése alatt.¹¹

INFORMÁCIÓ

A német hadvezetés számolt egy esetleges szövetséges légideszanttal, de erre elsődlegesen nem Hollandiában, hanem a Ruhr-vidék iparterületei ellen számított.¹² A *Market Garden* hadművelet ezért kezdetben még rendelkezett a meglepetés erejével. Ugyanakkor ma már olyan felvetések is napvilágot láttak, melyek szerint a szovjet hírszerzés alvó ügynökén keresztül a németek tudomást szerezhettek a hadműveletről,¹³ de ez (amennyiben így történt) nem tudta jelentős előnyhöz juttatni őket. Mivel a szövetséges hadvezetés túlságosan optimista volt, és jelentősen alábecsülte a németek képességeit, illetve figyelmen kívül hagyta az erre vonatkozó hírszerzési adatokat, melyeket a holland ellenállás és az Ultra kódfejtő

⁶ Uo. 31–52.

⁷ 9. hadosztály: 1 harckocsiezred, néhány javítás alatt álló harckocsi, felderítőosztály (Grabner) körülbelül 40 fülláncalpas, 10. hadosztály: 16 darab Panzer IV és StuG rohamlőveg, felderítőosztály ismeretlen számú harcjárművel.

⁸ Newland–Clayton 2011: i. m. 243.

⁹ Schultz 1997, 19–38.

¹⁰ Newland–Clayton 2011: i. m. 256.

¹¹ Badsey 1998, 22.

¹² A német hírszerzés Aachent, illetve a Saar-vidéket azonosította lehetséges célpontként, védelmi rendszerük is erre a feltételezésre épült. Kershaw 1998: i. m. 49–52.

¹³ Egyes kutatások szerint Anthony Blunt (a cambridge-i ötök nevű szovjet kémcsoport tagja) továbbíthatott a szovjeteknek információt a hadműveletről, amit azok átadtak a németeknek.

források¹⁴ is alátámasztottak, ezért ezt a meglepetést nem tudta kihasználni.¹⁵ A bevetett brit ejtőernyősöknek a hírszerzés azt az információt továbbította, hogy a műveleti területükön nem kell számítaniuk páncélozott erőkre a németek részéről.¹⁶

A német parancsnoki döntéshozatalt nagyban segítették azok a dokumentumok, amelyeket a csata első napján egy lelőtt vitorlázógép roncsaiban találtak.¹⁷ A megszerzett anyag a Market harcparancsot és a teljes légi haditervet tartalmazta. Ez a kritikus információ órákon belül eljutott Student tábornokhoz, aki maga is ejtőernyős tiszt lévén átlátta a szövetséges tervet, és gyorsan azonosította annak céljait.¹⁸

A németek számára nagy logisztikai előnyt jelentett, hogy megszerezték a szövetségesek jelzőpanel-használatra vonatkozó részletes utasítását, amely lehetővé tette, hogy a szövetséges gépektől „kérjenek” utánpótlást.¹⁹ A brit ejtőernyősöket ez ugyanakkor elvágta a kritikus utánpótlástól, és mivel nem rendelkeztek rádió-összeköttetéssel a repülőgépek felé, így ezt nem is tudták jelezni.²⁰

A briteket jelentősen hátráltatta, hogy rádióik nem működtek megfelelően az erdős és beépített területen.²¹ Az 1. légideszant-hadtest rádiói csak öt-nyolc kilométeres hatótávolsággal rendelkeztek.²² Az alegységek közti kommunikáció és információcsere – a leszállási zónák és a célpontok közötti jelentős távolság okán – emiatt a kezdetektől súlyosan korlátozott volt.

A brit csapatokat segítette a holland ellenállás és a civil lakosság, ugyanakkor a helyi ellenállók jelentéseit már a tervezési fázisban is figyelmen kívül hagyták.²³ Sajnos a harcászati szintű parancsnokok is így jártak el, mivel nem vették figyelembe a westerbouwingi magaslatokkal és a Driel kompátkelővel kapcsolatos holland javaslatokat,²⁴ ezáltal a két kulcsfontosságú terepszakasz a németek kezére került.

A német alegységeknek nem állt rendelkezésre elegendő mennyiségben rádiókészülék, ezt azzal igyekeztek áthidalni, hogy a helyi vezetékes telefonhálózatot használták, így a megfelelő ellátást és erősítést tudták a megfelelő helyekre küldeni.²⁵

MANÓVER

Szeptember 17-én a szövetséges légierő előkészítő bombázását követően az 1. légideszant-hadtest erői megkezdték a leszállást Oosterbeektől nyugatra, megközelítőleg 14:00-kor, hat

¹⁴ Az Ultra program célja a német Enigma-kódok feltörése és az ezen keresztül történő hírszerzés volt. Az ULTRA által megszerzett hírszerzési anyagok csak a legmagasabb stratégiai döntéshozók számára voltak elérhetőek. Az Ultra program egészen 1974-ig titkosítás alatt állt.

¹⁵ Jeffson 2002.

¹⁶ Kershaw 1998: i. m. 56.

¹⁷ Uo. 121–123.

¹⁸ Newland–Clayton 2011: i. m. 265–266.

¹⁹ Szeptember 18-tól már kihasználják ezt a lehetőséget, szeptember 19-én a ledobott 390 tonna ellátmányból megközelítőleg 369 jut a németek kezére.

²⁰ Badsey 1998: i. m. 53–54.

²¹ Urquhart 2008, 36–49.; 85.

²² Newland–Clayton 2011: i. m. 248.

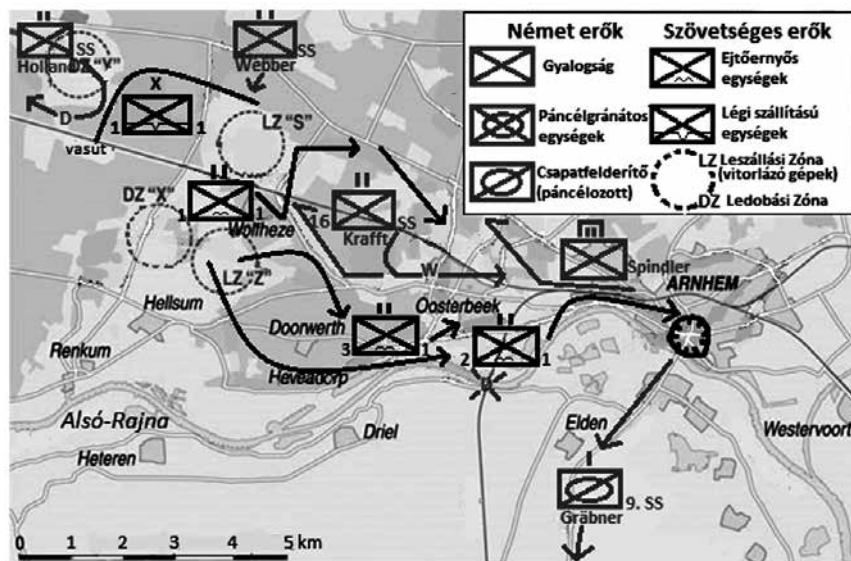
²³ Jeffson 2002: i. m. 3.

²⁴ Jan ter Horst, korábbi tűzértiszt, az oosterbeeki ellenállás vezetője felhívta a britek figyelmét a két terepszakasz fontosságára, ám azt csak akkor vették figyelembe, mikor megszerzésükre már nem állt rendelkezésre megfelelő erő.

²⁵ Kershaw 1998: i. m. 424.

zászlóaljnyi erővel.²⁶ A brit erőknek sikerült zavartalanul földet érniük²⁷ Arnhemtől 10-13 kilométerre nyugatra. Az újrászerveződést követően a 1. Légi Szállítású Dandár védelmi állásokat foglalt a leszállási területek körül, nagyjából egy óra múlva az 1. ejtőernyős dandár három zászlóalja megkezdte a menetet kijelölt célpontjaik elfoglalására.²⁸

A brit leszállási területhez legközelebbi német egység ekkor a 435 fővel rendelkező 16. SS-páncélgránátos kiképző és pótzászlóalj volt Krafft őrnagy parancsnoksága alatt, mely épp a Wolfheze körüli erdőségben gyakorlatozott.²⁹ Az egység reteszállást foglalt Wolfheze mellett, és harcfelderítő járőrt küldött ki a brit leszállási terület irányába.³⁰ Ennek a reteszállásnak 15:45-kor sikerült megállítania a brit felderítő gépjárműves előretörését a híd felé.³¹

1. ábra Az Arnhem körüli harcok szeptember 17-én
(A Warfare History Network térképe alapján szerkesztette a szerző)

Időközben a németek megkezdték további erők helyszínre csoportosítását, ezek az egységek igyekeztek védelmi vonalat létrehozni Arnhem nyugati részén.³² A németeknek ennek eredményeként nagyrészt sikerült megakasztania a brit előrenyomulást Arnhemben. A harcok ezen szakaszát a káosz jellemezte, nem alakult ki „frontvonal”. Így tudta Frost alezredes zászlóalja észrevétlenül megkerülni a németeket. A brit ejtőernyősöknek a zűrzavarban sikerült megölniük Kussin vezérőrnagyot, Arnhem városparancsnokát is.³³

²⁶ Uo. 282.

²⁷ Frost 184–185.

²⁸ 1. zászlóalj: az Arnhemtől északra található magaslatok elfoglalására, 2. zászlóalj: vasúti és közúti híd déli irányból, 3. zászlóalj: a 2. zászlóalj támogatására a közúti híd biztosításában.

²⁹ Clark 2004, 6.

³⁰ Kershaw 1998: i. m. 72–73.

³¹ Middlebrook 123–126.

³² Kershaw 1998: i. m. 155–159.

³³ Uo. 163–165.

Gräbner százados felderítőosztályát mint a 9. SS-hadtest egyedüli bevethető páncélos egységét³⁴ a hadtestparancsnok azonnal a nijmegeni híd megerősítésére rendelte. A felderítőosztály 18:00-kor kelt át az arnhem-i közúti hídon, amely ekkor még német kézen volt, de nem hagyott hátra egységeket annak megerősítésére.³⁵

A Frost alezredes vezette 2. zászlóalj elérte a vasúti hidat, ám azt a német védők felrobantották, így a zászlóalj nem tudott átkelni, hogy a közúti híd déli hídfőjét is biztosítsa.³⁶ A zászlóalj az Alsó-Rajna északi partja mentén haladva 20:00-kor elérte a közúti hidat, és észrevétlenül elfoglalta a környező épületeket, ezáltal megszerezte a híd ellenőrzését.³⁷

A német csapatok manővereit szeptember 17-én még a „harcolj, amint megérkezel, azzal, amit magaddal hoztál”³⁸ káosza jellemezte, azonban ezen gyorsan sikerült úrrá lenni. Erre jó példa a még aznap felállított Spindler-harccsoport, amely képes volt egybefüggő záróvonalat létrehozni Arnhem nyugati peremén. Ez a záróvonal döntőnek bizonyult a további harcok során, mivel meggátolta, hogy a britek áttörjenek a hidat védő 2. zászlóalj irányába.³⁹

Szeptember 18-án a Brinkmann és Knaust parancsnoksága alatt lévő harccsoportok több támadást is kezdeményeztek a hídfőt tartó 2. zászlóalj ellen, ezek azonban a megfelelő előkészítés és támogatás hiányában sorra kudarcot vallottak.⁴⁰ Ezek közül a legsúlyosabb veszteséget Gräbner páncélos felderítőinek menetből indított támadása jelentette, ami katasztrofális eredménnyel zárult: 22 páncélosított járműből 12 megsemmisült, Gräbner is meghalt.⁴¹ Ezt követően a németek felhagytak a menetből indított támadás lehetőségével.

A ledobási területektől nyugatra megalakult a von Tettau vezette harccsoport, amely fő feladata a leszállási zónák támadása volt.⁴² A Tettau-harccsoport 18-án délelőtt jelentős sikereket ért el a brit ledobási zónák támadásával.⁴³ A Lippert ezredes vezette alegységnek sikerült elérnie Oosterbeeket, ám az ekkor még tűzérési támogatás nélkül végrehajtott manővereket jelentősen korlátozták a britek páncéltörő tűzérési eszközei.⁴⁴ A második légideszant-hullámban beérkező 4. ejtőernyős dandár 2119 fős ereje azonban ismét a britek javára fordította a helyzetet, és viaszorította a Tettau-harccsoport előretörését.⁴⁵

A britek a 4. dandár friss csapataival megerősítve áttörési kísérletet indítottak a közúti híd irányába szeptember 19-én 4:00-kor,⁴⁶ hat zászlóaljjal, három fő irányban. A támadást azonban az ekkorra már megszilárdult és jól kialakított tűzrendszerrel rendelkező német védvonal visszaverte, és súlyos veszteségeket okozott a támadók részére.⁴⁷ A britek helyzetén

³⁴ Gräbner alegysége a 9. hadosztályhoz tartozott, és át kellett volna adniuk a járműveiket a 10. hadosztálynak, ám műszaki hibára hivatkozva ezt nem tették meg, így „megóvták” a páncélos képességüket.

³⁵ Kershaw 1998: i. m. 165–167.

³⁶ Frost 187–188.

³⁷ Middlebrook 155–156.

³⁸ Kershaw 1998: i. m. 183.

³⁹ Beevor 123–124. Appendix B.: The British and German order of Battle

⁴⁰ Frost 194–198.

⁴¹ Kershaw 1998: i. m. 229–236.

⁴² Uo. 190–201.

⁴³ Uo. 279.

⁴⁴ Von Tettau harccsoportjához a 224. század hat darab francia Renault harcokocsiját rendelték ki, melyek egyike sem volt rádióval felszerelve; mind a hatot kilőtték a délelőtt során.

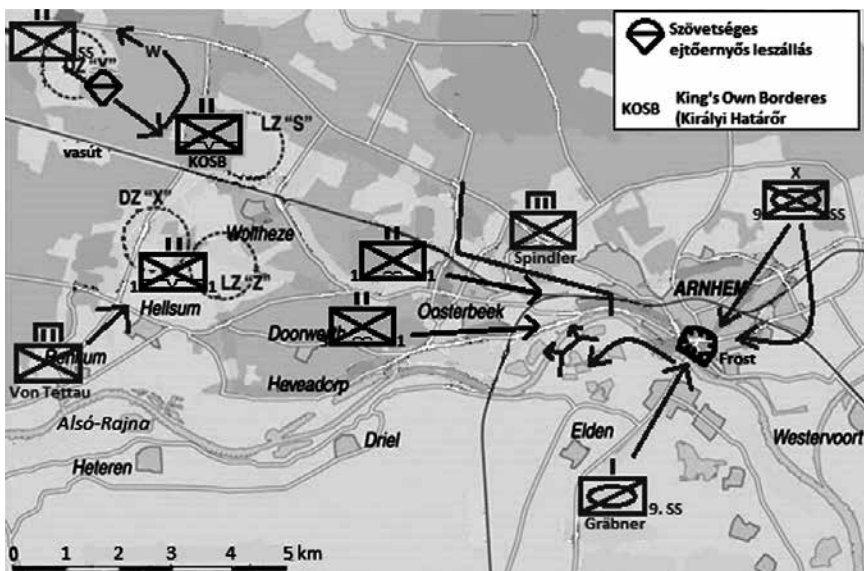
⁴⁵ Badsey 1998: i. m. 53–54.

⁴⁶ Kershaw 1998: i. m. 299.

⁴⁷ Beevor 220–222.

már a beérkező harmadik hullám alakulatai sem tudtak jelentősen javítani.⁴⁸ A sikertelen támadást követően a németek át tudták venni a kezdeményezést.

A folyamatos nyomásgyakorlás által a német harccsoportok képesek voltak szeptember 20-ra Oosterbeek térségében katlanba szorítani a brit légideszantsapatokat,⁴⁹ ezáltal megfosztva őket minden további manőverképességtől. Innentől kezdve a németek kezébe került a kezdeményezés.

2. ábra Harcok Arnhem körül szeptember 18-án, a második ejtőernyős hullám beérkezése (A Warfare History Network térképe alapján szerkesztette a szerző)

A brit 1. légideszant-hadtest helyzetén már a szeptember 21-én az Alsó-Rajna déli partján ledobott lengyel 1. ejtőernyős dandár körülbelül 750 fős ereje sem tudott segíteni.⁵⁰ A németek ugyanis elfoglalták a drieli kompátkelőhelyet, ezáltal a lengyelek nem tudtak komolyabb erősítéseket és utánpótlást Oosterbeekbe juttatni.

A híd visszaszerzése érdekében a Knaust- és Brinkmann-harccsoportok jelentős tűzérsggi támogatással szeptember 21-én egy összehangolt támadást indítottak három irányból,⁵¹ amely képes volt megtörni a kimerült védők ellenállását.⁵² A németek a közúti híd feletti ellenőrzés visszaszerzésével erősítést tudtak küldeni Nijmegenbe. A 10. SS-hadosztály Nijmegenbe küldött egységei így késleltetni tudták a XXX. hadtest előretörését szeptember 23-ig.⁵³ Az így nyert idő kritikusanak bizonyult, mivel szeptember 23-ra az Arnhem térségében

⁴⁸ Kershaw 1998: i. m. 315.

⁴⁹ Badsey 1998: i. m. 59.

⁵⁰ Kershaw 1998: i. m. 450.

⁵¹ Uo. 319–326.

⁵² Frost 201–204.

⁵³ Watts 2013, 198.

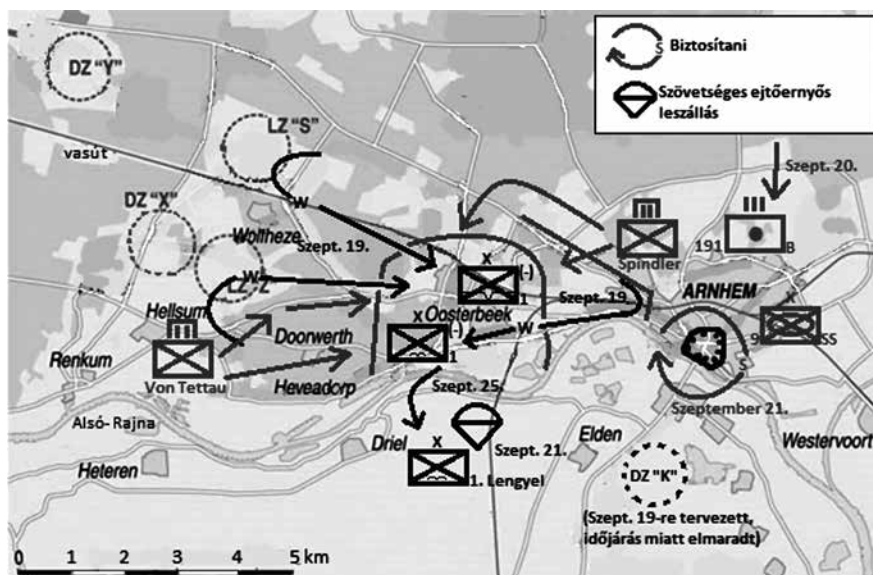

lévő légideszanterők helyzete tarthatatlanná vált, ami végül a brit erők kivonásához vezetett az oosterbeeki katlanból szeptember 25. éjszakáján.⁵⁴

A szövetségesek manőverszabadságát kezdettől korlátozta Hollandia csatornák, folyók és patakok által tagolt, vízenyős terepadottsága, ami nem tette lehetővé a nagyszabású páncélos manőverek végrehajtását. A légideszantcsapatok által megszerzett hídfők felmentésére szánt XXX. hadtest egyetlen útvonalon tudott csak haladni, ami komoly késedelmet okozott, és a csata végkimenetelét is jelentősen befolyásolta.⁵⁵

TÚZERŐ

A Spindler-harcsoport záróvonalában részt vevő egységek jól kihasználták a terepet, ezért is tudtak komoly veszteségeket okozni a briteknek szeptember 19-én.⁵⁶ A csata során a németeknek sikerült rövid időn belül komoly tűzérési erőket összevonni a britekkel szemben. A csata kezdeti szakaszában a légvédelmi tűzérés 2 és 3,7 cm-es gépágyúit alkalmazták közvetlen tűztámogatásra, ami jelentős segítséget jelentett a gyalogság számára.⁵⁷ Szeptember

3. ábra Az oosterbeeki katlan kialakulása, szeptember 19–21.; szövetséges erők kivonása, szeptember 25. (A Warfare History Network térképe alapján szerkesztette a szerző)

⁵⁴ Newland–Clayton 2011: i. m. 264.

⁵⁵ Bentley 1990, 13.

⁵⁶ Az Utrechtseweg menti házakba a Möller-utászszázalaj vette be magát, az úttól északra Gropp SS-légvédelmi harcsoportja foglalt állást a rendező pályaudvar körüli épületekben. Tőlük délre az Alsó-Rajnával merőlegesen a 19. és 20. SS-páncélgránátos-ezredek állományával megerősített tűzerharcsoport helyezkedett el védelemben. Az Alsó-Rajna déli partján Gräbner 9. SS-felderítőosztályának túlélői helyezkedtek el gyárépületekben. Kershaw 1998: i. m. 296–299.

⁵⁷ Egy légvédelmi tűzérosztály és egy Waffen-SS-század fálláncaltapasokra szerelt 20 mm-es gépágyúkkal. Uo. 310–315.

18–19. között már jelentős tüzerőt sikerült összevonni Arnhem körül, mely hatékonyan tudott együttműködni a gyalogsággal.⁵⁸

A szárazföldi csapatok tüztámogatásába a Lutwaffe is bekapcsolódott és több összekötőtisztet (Flivo)⁵⁹ rendelt ki a parancsnoki törzsekhez, akik közvetlen összeköttetést teremtek a szárazföldi parancsnokság és a Luftwaffe egységei között.⁶⁰ Ez hozzájárult a helyi légi egyensúly kivívásához, illetve közvetlen légi támogatást tudott biztosítani az Oosterbeek elleni német támadásokhoz.

A tüzéségi tüztámogatás szempontjából döntőnek bizonyult a 191. tüzérezred,⁶¹ mivel az ezredtörzs alá rendelték az összes tüzeszközt, amely ARKO 191 néven nagy hatékonysággal hangolta össze ezek tüztét.⁶² Az ARKO 191 képes volt üteg- és osztályszintű tűzfeladatok végrehajtásának koordinálására is. A német tüzéség számára jelentős előnyt biztosított a Westerbouwing-magaslatok megszerzése, mivel innen Oosterbeeket, az Alsó-Rajnárt és a hidat is tűz alatt lehetett tartani.⁶³

Noha komoly tüzéségi megerősítéssel⁶⁴ vetették be a brit 1. Ejtőernyős Dandárt, de a kommunikációs nehézségek miatt nem tudta kihasználni ezt a képességet. A szeptember 19-ei támadás nem rendelkezett olyan tüztámogatással, amellyel hatékonyan felvehetné volna a harcot a német páncélos erőkkel és kiépített védelmi állásokkal.⁶⁵ A közvetlen légi támogatás korlátozott alkalmazása tovább rontotta a helyzetüket.⁶⁶

ERŐK MEGÓVÁSA

A szövetségesek a háború ezen szakaszára már kivívták a légi fölényt, amit a hadművelet előkészítése és első napjai során ki is használtak. A folyamatos csapások hatására a német csapatok kezdetben csak éjszaka mozogtak.⁶⁷

A német II. hadtest már szeptember 17-ét megelőzően is úgy helyezte el állományát Arnhem körül, hogy zászlóalj- és századszinten gyorsreagálású egységekké szervezte azt. A német csapatok tudatosan kerültek a nagyobb településeket, ugyanakkor a jól kiépített holland úthálózatnak köszönhetően ezek az erők gyorsan bevetethetők maradtak.⁶⁸

Szeptember 18-tól kezdve a német erők képesek voltak közvetlen nyomást kifejteni a brit leszállási zónák ellen, ami jelentősen hátráltatta a brit manővereket. Az 1. Légideszant Hadosztály komoly erőket (a légi szállítású dandár teljes erejét) volt kénytelen lekötni, hogy biztosítani tudják az utánpótlás és az erősítés beérkezését.⁶⁹

⁵⁸ PzKpfw III és IV-es harcokcsik (6. páncélos pótezered), 10 cm-es vontatott lövegek, Nickmann-különítmény: 102. SS-sorozatvetőosztály II. és III. ütege (6-6 db 32 cm-es Nebelwerfer rakéta-sorozatvetővel), illetve a B hadseregcsoport felajánlotta a 191. tüzérezredet (csak szeptember 20-án érkeznek meg).

⁵⁹ Flivo – Fliegerverbindungsoffizier. A légierő és a szárazföldi csapatok közötti összeköttetésért felelős törzstiszt.

⁶⁰ Kershaw 1998: i. m. 426–427.

⁶¹ A B hadseregcsoport ajánlotta fel a 191. tüzérezredet szeptember 19-én, ugyanakkor vontatószerzők hiányában csak szeptember 20-án érkeznek meg. Uo. 240–243.

⁶² Uo. 240–243.; 425–428.

⁶³ Bentley 1990: i. m. 19.

⁶⁴ Egy könnyű lövegekkel felszerelt tüzérezred, két páncéltörő üteg, összekötő alegység, összesen megközelítőleg 800 fő.

⁶⁵ Middlebrook 194.

⁶⁶ Newland–Clayton 2011: i. m. 246–247.

⁶⁷ Kershaw 1998: i. m. 203–223.

⁶⁸ Uo. 72–73.

⁶⁹ Middlebrook 219.

Szeptember 21-re a Luftwaffe egy teljes vadászpilóta-hadosztály⁷⁰ csoportosított át és vett be a hollandiai harcokban. Ezen túl egy teljes légvédelmi tüzérdandárt⁷¹ is a műveleti területre telepített, ezáltal jelentős mértékben korlátozni tudták a szövetségesek légi tevékenységét. A légítámadások csökkenésével a német csapatok manőverszabadsága jelentősen javult, illetve a további erősítések átcsoportosítása is nagyban felgyorsult.

A 26. vadászpilóta ezred és további Luftwaffe-egységek szeptember 21-én már komoly veszteségeket okoztak a lengyel légideszantot szállító repülőgépeknek, nagyrészt miután azok már ledobták az ejtőernyősöket.⁷²

Model nem engedélyezte Bittrich tábornok azon kérését, hogy felrobbantsák a hidakat, mivel ezek a német csapatok mozgásához is kulcsfontosságúak voltak.⁷³ A németek ezzel komoly kockázatot vállaltak, ugyanakkor az erők gyors átcsoportosításához elengedhetetlen volt a kritikus infrastruktúra megóvása.

A németek agresszív támadásaik során jelentős veszteségeket szenvedtek, mivel kezdetben tűztámogatás nélkül, csak a gyalogsági fegyverekre támaszkodva indították meg támadásaikat. A rosszul képzett és tapasztalatlan állomány szintén hozzájárult a magas veszteségi mutatókhoz.⁷⁴

PARANCSNOKI MUNKA

A hollandiai német haderő parancsnoka Model tábornagy volt, akit a „keleti hadszíntér tüzoltójának” neveztek,⁷⁵ mivel képes volt gyorsan reagálni a változó harci helyzetekre. Model nyugodt és határozott irányításával a németek képesek voltak sikerrel harcolni a légideszantcsapatok ellen.

Wilhelm Bittrich tábornok, a II. SS-páncéloshadtest parancsnoka már a csata kezdetén helyesen határozta meg a légideszantok célját, és az alárendeltségébe tartozó erőket ennek megfelelően irányította. A II. páncéloshadtesthez az első jelentések a légideszantokról 13:30-kor érkeztek, az első harcparancsot 13:40-kor adták ki.⁷⁶

Kurt Student ejtőernyős tábornok és Meindl tábornok az ejtőernyős harcászat mesterei voltak, így ismerték a velük szemben álló erők harceljárásait. A németek azon hadászati szintű parancsnokai között kiemelkedően fontos szerepet játszott Heinz Harmel SS-vezérőrnagy (Brigadeführer), aki szeptember 19-től vette át az Arnhem körüli erők vezetését.⁷⁷

A német alegységparancsnokok nem várták meg a felsőbb parancsot, hanem alkalmazták a gyakorlatok és kiképzések során megszerzett tudást.⁷⁸ Feltételezték, hogy a britek célpontjai az arnhem-i hidak, ezért lezárták a két fő megközelítési útvonalat Arnhem irányába, jelentősen lassítva a britek csapatmozgásait.⁷⁹ Így időt nyertek a további csapatok beérkezéséig és a helyzet stabilizálásáig.

⁷⁰ I. „Reich” vadászpilóta-hadosztály, 300 vadászgéppel.

⁷¹ Von Swoboda SS-alezredes vezette légvédelmi tüzérdandár. Kershaw 1998: i. m. 228–230., 243.

⁷² Uo. 449.

⁷³ Newland–Clayton 2011: i. m. 257.

⁷⁴ Az Arnhem körül harcoló 11 német alegységből hat szenvedett 50%-os, egy 83%-os, illetve egy 92%-os veszteséget.

⁷⁵ Model öt alkalommal stabilizálta a frontot: a rzevi kiszögellésnél (1942), Orelnél (1943), a Baltikumban és Galíciában (1944), majd Dél-Hollandiában (1944. szeptember).

⁷⁶ Kershaw 1998: i. m. 603.

⁷⁷ Uo. 134.

⁷⁸ Beevor 123–124.

⁷⁹ Kershaw 1998: i. m. 72.

Urquhart vezérőrnagy és törzsének munkáját kezdetektől korlátozták a kommunikációs nehézségek, illetve szeptember 18-án a tábornokot átmenetileg elvágta a saját erőitől.⁸⁰ Így nem volt ráhatása a szeptember 19-én megindított áttörési kísérletre.

A németek – már a csatát megelőzően meghozott – azon döntése, hogy harccsoportokba szervezik a meglévő erőiket, és a folyamatosan beérkező erősítéseket is ezek alá rendelik, nagyban megkönnyítette a harcvezetést.⁸¹ A gyakran semmilyen harci tapasztalattal nem rendelkező, minimálisan képzett alegységek és a tapasztalt, harcoló alakulatok megfelelő összeállítása és alkalmazása lehetővé tette a hatékony harcot. További előnyt jelentett, hogy ezeket a sebtében felállított egységeket parancsnokaikról nevezték el (pl.: Spindler, von Tettau, Harder stb.), ez megkönnyítette és gyorsította a kommunikációt a hadművelleti szinten.⁸² A német parancsnokoknak sikerült összefognia az eltérő alegységekből álló harccsoportokat, és megfelelően használni azokat korlátozott képességeik ellenére. A csata során egyre szorosabb integráció jellemezte a különböző harccsoportok munkáját.⁸³

A Montgomery vezette szövetséges parancsnokság főleg brit tisztekből állt, akik kevesebb tapasztalattal rendelkeztek a légideszant-műveletek végrehajtásának terén, mint amerikai kollegáik,⁸⁴ Montgomery azonban ragaszkodott saját beosztottjaihoz, mivel saját ambíciót helyezte előtérbe.⁸⁵ Ezek a tényezők azt eredményezték, hogy a hadművelet sietősen tervezték meg.⁸⁶ A tervezés során ezeken túl több kritikus információt is figyelmen kívül hagytak.

ÖSSZEGZÉS

A Market Garden hadművelettel a szövetségesek gyors áttörést kívántak elérni Németország irányába.⁸⁷ A terv sikeréhez kulcsfontosságú volt egy Alsó-Rajna feletti átkelő megszerzése és megtartása. A hadművelet során bevetett légideszantegységeik és azok vezetése kíválonak számítottak, ugyanakkor a kezdetektől fogva nehéz helyzetben voltak az elkövetett hadművelleti hibák miatt.⁸⁸

A brit leszállási területeket Arnheimtől 10-13 kilométerrel nyugatra jelölték ki, a szállítógépeknek pedig három nap kellett az erők célba juttatásához, amit nappal hajtottak végre. Ezek a tényezők már a kezdetektől megfosztották a támadókat a két fő előnyszerzési lehetőségüktől: a meglepetéstől és a gyorsaságtól.

Az Arnheim körzetében tartózkodó II. SS-páncéloshadtest (9. SS Hohenstaufen és 10. SS Frundsberg-hadosztály) képezte a gerincét azoknak a harccsoportoknak, amelyek eldöntötték a csata végkifejletét. Ezek a hadosztályok korábban speciális képzést kaptak a légideszant elleni harceljárások terén. A II. SS-páncéloshadtestet eredetileg is a nyugati partraszállás elhárítására hozták létre. 1943 nyarán több nagyszabású gyakorlaton is részt vettek. A parancsnokok kiképzésében is az azonnali, gyors reakció begyakoroltatására helyezték

⁸⁰ Urquhart vezérőrnagyot és helyettesét, Lathbury dandártábornokot egy német ellenlökés elvágta a saját erőktől. A hadtest vezetését Hicks dandártábornok, az 1. Légi Szállítású Dandár parancsnoka vette át. Hicks úgy döntött, követi az eredeti Market harccsoportot, és megkísérli az áttörést a híd irányába.

⁸¹ Kershaw 1998: i. m. 95.

⁸² Uo. 95–96.

⁸³ Szeptember 21-re az Arnheim körül harcoló erők nagy részét Model a II. páncéloshadtest alá rendelte.

⁸⁴ Newland–Clayton 2011: i. m. 265.

⁸⁵ Watts 2013. ??

⁸⁶ A végleges jóváhagyást szeptember 10-én adták meg, a végrehajtást pedig szeptember 17-én kezdték meg.

⁸⁷ Stewart

⁸⁸ Newland–Clayton 2011: i. m. 264.

a hangsúlyt.⁸⁹ A normandiai állomásozásuk során törzsvezetési gyakorlatok során begyakorolták ezen harcéljárásokat. Ez jelentős előnyt jelentett, mivel ebből következően manővereiket kezdettől fogva a gyorsaság és az agresszivitás határozta meg.⁹⁰

A német alegységparancsnokok kezdeményezőképessége már a csata kezdeti szakaszában is képes volt erőik megosztására kényszeríteni a briteket. Jelentős szerepet játszott a küldetésalapú vezetés,⁹¹ amelyet a németek mind harcászati, mind hadművelleti szinten sikeresen alkalmaztak.

Az előzetes hírszerzési információk hiánya, az alacsonyabb harcértékű alegységek és a kommunikációs nehézségek ellenére a németek képesek voltak a gyors helyzetfelismerésre és az ennek megfelelő reagálásra. A rendelkezésre álló erők lehető leggyorsabb harcba vetése és harccsoportokba szervezése, a gyors erőátcsopontosítás és a hatékony tüzérségi támogatás megszervezése mind hozzájárultak ahhoz, hogy még azelőtt visszaszerezzék a hidat, hogy a XXX. hadtest elérte volna azt.

A kulcsfontosságú arnheimi híd visszaszerzésével a németeknek sikerült megakadályozni, hogy a szövetségesek megkerülhessék észak felől a Siegfried-vonalat, és elfoglalják a Ruhr-vidék iparterületeit. A Market Garden hadművelet a kitűzött három fő hadművelleti célból kettőt elért, mégis kudarcosnak ítélik, mivel a hadászati célját nem tudta megvalósítani.

A német parancsnokok és törzsek tevékenysége figyelemre méltó és példaértékű a váratlanul kialakuló, kritikus helyzetek kezelésére. A szervezőképesség, a gyorsaság és az agresszív megközelítés, amellyel a védelem reagált, minden hibájával és a jelentős veszteségek ellenére is képes volt megfelelő választ adni a szövetséges légideszantra. A német reakció alapján általánosan az alábbi lépéseket lehet elkülöníteni egy légideszant-elhárító művelet esetén.

Felderítés. A felderítést az ellenséges légideszant beérkezését megelőzően, már az ellenséges légi szállítóeszközök észlelésétől meg kell kezdeni. Elsődleges feladat a légideszant célpontjának/célpontjainak azonosítása, a támadóerő létszámának, fegyverzetének, képességeinek minél pontosabb meghatározása. A támadólépcső földet érését követően harcfelderítést kell végrehajtani, ezzel is zavarva és akadályozva az ellenséges tevékenységet. Meg kell állapítani a légideszant leszállási zónájának helyét és kiterjedését, mivel a későbbi manővereknek elsődlegesen ez ellen kell irányulnia.

Körülhatárolás. A manőver ezen fázisának lényege az ellenség manőverszabadságának korlátozása. Meg kell akadályozni, hogy a támadóerők elérjék és/vagy megszerezzék a célterületet, célobjektumot. Törekedni kell az ellenséges erők megosztására, hogy ezáltal ne legyen képes összehangolt támadásra a célterület irányába. Az ellenség körülhatárolásával időt tudunk nyerni az ellentámadás megindításához szükséges erők összevonására. Törekedni kell a légideszant utánpótlástól és erősítéstől való elvágására.

Lefogás. Ebben a fázisban a cél a már körülhatárolt ellenséges erők „földhöz szögezése” koncentrált tüzzel, ezáltal a saját erők manőverszabadságának garantálása, biztosítása. Cél a megosztott ellenséges erők elszigetelése egymástól. Az ellenség lefogása lehetővé teszi, hogy az ellentámadásra összevont erők elfoglalják a megindulási terepszakaszait.

Felszámolás. Az összevont erők minél összehangoltabb támadása az ellenséges csapatok ellen. Elsődleges cél az ellenállás megtörése és felszámolása, a légideszant által érintett te-

⁸⁹ Kershaw 1998: i. m. 70–73.

⁹⁰ A II. páncéloshadtesthez az első jelentések a szövetséges légideszantról 13:30-kor érkeztek, az első harcparancsot 13:40-kor adták ki.

⁹¹ Auftragstaktik: a parancsnok az elérendő célt szabja meg, ugyanakkor a feladat végrehajtásának módszerét a beosztottra bízta, nagyobb szabadságot biztosít a végrehajtó állomány részére.

rület biztosítása. Ennek leghatékonyabb módja az ellenség leszállási zónájának közvetlen támadása.

Parancsnoki munka. Az öt tényező közül a parancsnoki munka befolyásolhatja leginkább a harc kimenetelét. A légideszant az első órákban a legsebezhetőbb, ezért a védelem parancsnokai által ezen időszakban meghozott vagy elmulasztott döntések meghatározóak. A megállapítások alapján szükséges, hogy a parancsnokokat vezetési szintjüknek megfelelően felkészítsék az ilyen jellegű helyzetekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Badsey, Stephen: *Campaign Series. Arnhem 1944. Operation 'Market Garden'*. Osprey Publishing, Oxford, 1998.
- Bentley, Stewart W.: *Operation MARKET-GARDEN: Historical Perspective for Future Combined Arms Deep Battle*, Army History, XV.évf. 1990/15. 12–20. <https://www.jstor.org/stable/26302560> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 15.)
- Clark, Lloyd: *Operation Market Garden, Netherlands 17–25 September 1944*. COI Communications, 2004.
- Jeffson, Joel J.: *Operation Market-Garden: Ultra Intelligence Ignored*. Msc-szakdolgozat. U.S. Army Command and General Staff College, 2002. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA406861.pdf> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 16.)
- Kershaw, Robert J.: *Hídő. Szeptemberben sosem havazik. Az arnhem csata, 1944*. Aquila Könyvkiadó, Debrecen, 1998.
- Newland, Samuel J., – Clayton K. S. Chun: "OPERATION MARKET GARDEN." *The European Campaign: Its Origins and Conduct*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2011, 229–270. <http://www.jstor.org/stable/resrep12096.11> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 15.)
- Schultz, James V.: *Market Garden: Calculated Risk or Foolish Gamble? A Framework for Military Decision Making under Risks*, Air University Press, 1997, 19–38. <http://www.jstor.org/stable/resrep13847.9> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 15.)
- Urquhart, Robert E.: *Arnhem*. Pen & Sword Books Limited, 2008.
- Watts, Martin: *Operation Market Garden: Strategic Masterstroke or Battle of the Egos?* History, XCVIII. évf. 2013/2., 191–201. <http://www.jstor.org/stable/24429652> (Letöltés időpontja: 2024. 03. 15.)